

Van Hertogenhof tot Prinsenhof te Venlo

DOOR

M. FLOKSTRA

Inleiding

De ligging van de hertogenhof te Venlo, vlakbij de St. Martinuskerk aldaar was gunstig, want 's winters bleef men tenminste gevrijwaard van overstromingen, wanneer de Maas buiten haar oevers trad. Door gebrek aan concrete gegevens is zowel het ontstaan als de ouderdom van de hof van de hertog te Venlo niet te achterhalen, ondanks de resultaten van de opgravingen in 1991 op het terrein van de hertogenhof. Enkele Venlose geschiedschrijvers zijn van mening, dat de hertog van Gelre tenminste daar twee huizen heeft gehad, waarvan mogelijk het oudste op de hoek van de Jodenstraat en de Houtstraat lag. Het werd ook wel "Het huys metten caemere genampt Vrijborgh" genoemd.¹ Men gaat ervan uit, dat de Vrijborgh vóór 1405 door de hertog in leen is uitgegeven.²

Toch moeten we hierbij een kritische kanttekening plaatsen.

Een leenverhouding hoefde niet altijd noodzakelijk door de hertog, de landsheer, te worden bewerkstelligd. Het was tijdens de middeleeuwen een normale gang van zaken dat men zijn vrije goed als leengoed opdroeg aan een machtiger heer en dat hoefde niet altijd de landsheer te zijn. De Vrijborgh is echter niet te vereenzelvigen met de reeds in 1368 bestaande "heren hoeve des hertogen van Gelren", want die lag bij de toenmalige stadsmuur in het noordoosten. Uit de stadsrekening van 1388 blijkt, dat Henken Helden op kosten van de stad zes dagen aan de hof gewerkt had.³

Omvang

Naarmate de stad in de 14e eeuw uitgroeide en aan betekenis won, werd het voor de hertog eenvoudiger om een onderkomen te bouwen of te verbouwen. De bouw van de hof heeft vermoedelijk plaats gehad omstreeks de stadsverheffing in 1343 en het gebouw komt mogelijk vanaf 1368 voor het eerst in de geschreven stukken als zodanig voor.⁴ De hertogen verbleven regelmatig in Venlo, voor korte duur of wanneer zij op doorreis waren naar andere oorden of bestemmingen.

Aanvankelijk lijkt het, dat tussen 1368 en 1550 geen gegevens bekend zijn over de hertogenhof. Door het artikel van A.H.Martens van Sevenhoven, die een inspectierapport van rekenmeester Gregorius van Dieve uit 1550 behandelt krijgen we meer inzicht in de omvang van de hertogenhof.⁵ Van Dieve stelde in 1550 het volgende verslag over de huizinge van de hertogenhof op:

"Die Keyserlijke majesteit heeft binnen der stadt Venloo een huys ende hoff, geheeten des Hertoigen hoff, gelegen op een eynde van der stadt, op de noort oisten zijde, dwelck ick allomme hebbe gevisiteert ende bevinde, dat is een groot begryp van huysingen ende plaetsen, groot ziinde ongeferlyck tsamen omtrent den drye morgen erfven, hebbende eenen inneganck van eener groote poirten, die in daecke qualycken leeght ende behoeft wael vernyemot ende verzien [=gerepareerd] te wezen.

Op't selver poirten woenen twee huysraeden; die eene is een weduwe, die doer brieven van canceller ende raiden daerop woent...de andere heeft die scholtiss geaccordeert om Goids will (soe hy seeght).

Tvoirsz. hoff es in twee zyden, als noortoist ende zuydoist, bevreedt mitten mueren van der stadt Venlo; ende staet in der egge van den mueren zuydoost eene torre (toren), dat is een gevanckenisse, welcke mueren mitter gevanckenisse by den van der stadt tot hueren coste onderhouden werden ende heet nochtans des furster gevanckenisse. Opt zuydtoosteynde staet een goeden peertstal, lanck 42 voeten, breedt 26 voeten, mit leyn gedect die nyet dicht en es ende behoeft verzien te wezen".

In 1991 stond de hertogenhof opnieuw centraal. Er werden opgravingen gedaan, die onder leiding stonden van Jacob Schotten.⁶ Dankzij deze opgravingen zijn we tenslotte meer te weten gekomen omtrent de omvang van een deel van de gebouwen en de precieze ligging. Bij het lezen van dit opgravingsverslag komt de vraag op waarom er eigenlijk nauwelijks verder onderzoek gedaan of niet méér gebruik gemaakt is van het hertogelijke archief? Wanneer men de situatie rondom het middeleeuwse Venlo wil begrijpen, dient men zich te verdiepen in de genoemde periode. Aller-

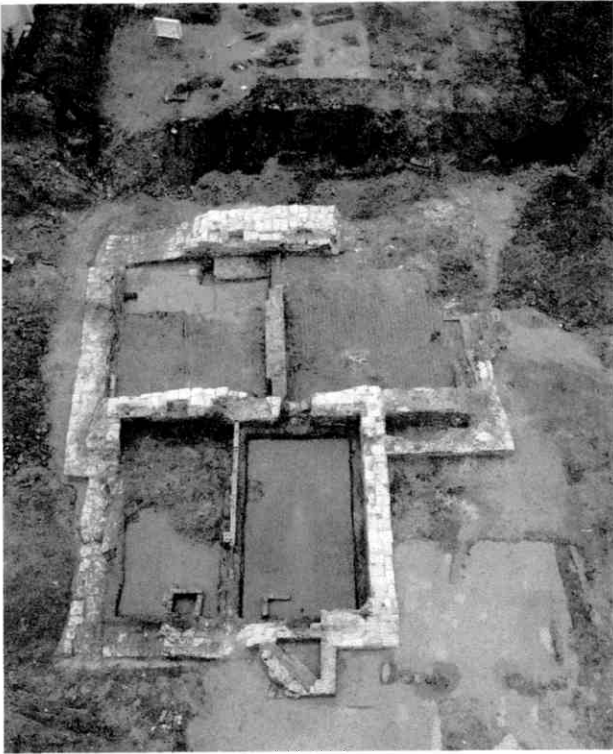


Foto tijdens de opgraving in 1991 van het Prinsenhof te Venlo. In het midden een 14e-eeuws torenfundament van mergel met bakstenen keldervloer, gezien vanuit het oosten. Het kleinere fundament onderaan behoort niet tot het Prinsenhof. Foto J.W.Schotten

eerst kreeg Venlo in 1343 stadsrechten en ontplooide zich nadien uitdrukkelijk als stad, zoals ondermeer blijkt uit het handeldrijven via de Maas.⁷ Het verkreeg van de Gelderse hertog zowel het stapelrecht als het overslagrecht. Daarover speelde lange tijd een verschil van mening met die van Arcen. De heren van Arcen uit de familie Van Buren en haar opvolgers uit de families Schenk van Nydeggen en een bastaardlijn van de hertog van Gelre hebben telkens geprobeerd, wanneer er een nieuwe hertog aantrad, dit Venlose privilege, daterend uit 1343, te bestrijden. Uiteindelijk mocht niets baten, de hertogen van Gelre bleven bij het besluit uit 1343.⁸

De hertog liet zelfs het beheer van de tol over aan een plaatselijke rentmeester. Volledigheidshalve moet worden opgemerkt, dat de tol op de Maas slechts voor één helft in bezit was van de hertogen van Gelre, terwijl de heer van de burcht Grebben te Grubben-vorst de andere helft bezat.

Rentmeester Arnt van Lomme

Ten tijde van hertog Willem (1376-1402) werd Arnt van Lomme, burger van Venlo, op 29 december 1397 aangesteld tot rentmeester van Venlo "in onssen lande van Crekenbec".⁹ Venlo was destijds de hoofdplaats van het land van Kriekenbeek. In 1402 werd hertog

Willem opgevolgd door zijn broer Reynalt en deze benoemde op 12 juli 1406 Arnt van Lomme, die zich reeds rentmeester van Kriekenbeek mocht noemen, tot zijn rentmeester over alle hertogelijke domeingoe-deren gelegen in zowel Rade (= Venray) als in het Land van Kessel, alsmede over de halve tol te Venlo.¹⁰ Arnt van Lomme was verzekerd van een vast salaris en verkreeg vanwege zijn functie 10 malder rogge, 25 malder even (= slechte haver) en 25 Gelderse gulden betaald, maar moest jaarlijks rekenschap afleggen. Hierover liggen in het hertogelijke archief over de jaren 1404-1411 een vijftal rekeningen.¹¹

Diverse posten

Allerlei posten wat betreft inkomsten en uitgaven hield de rentmeester namens de hertog keurig bij. Hierin vinden we ook een jaarlijkse opgave omtrent de inkomsten van de halve tol.¹² Voor ons waren de posten omtrent de hertogenhof belangrijk. Het zijn posten over uitgaven vanwege de herstelwerkzaamheden oftewel restauraties.

Een van de vele taken van de rentmeester was ook de verantwoording van de granen, die per schip of over land werden aangevoerd. Deze granen moesten worden opgeslagen in de tiendschuur of op de zolders. Vandaar dat in de rekeningen posten voorkomen, zoals "den drageren gegeven van de 340 malder rogge vyter den scepe op mijns lieven genedige heren hoff op sulre te dragen, voir elken malder 1 groiten".¹³ Een bijzondere post is wel de vermelding van 8 maart 1410: "van bevele des heren den glaesmaker van Rurmunde van 1 glase to Rade in de kerke aen den hoegen altaer ende costet XXI gulden".¹⁴ Op bevel van de hertog moest Johan van Ruremunde in 1463 een groot vat wijn naar Dirk van der Horst op het kasteel Ter Horst laten brengen. De wijn kwam uit de kelder van de hertogenhof, werd verscheept en verder op een kar naar Horst vervoerd.¹⁵ Het grappige van het verhaal is, dat het wijnvat was geleend. Wanneer het vat leeg was, moest het terug naar Venlo.

Herstelwerkzaamheden

Nadere bijzonderheden en aanvullingen ten aanzien van de bouwgeschiedenis kunnen worden ontleend aan de rekeningen van de rentmeester van het ambt Kriekenbeek vanaf 1404 tot 1582. Met uitzondering van de periode 1496-1502, want toen werden de posten over herstelwerkzaamheden bijgehouden door de ambtman.¹⁶ De serie rekeningen is verre van volledig, maar geeft toch een aardige indruk over een en ander. Naast deze rekeningen bestaat er nog een interessante bron, met name de zogeheten reis- en keukenboeken van de hertogen. Hierin vindt men bijvoorbeeld het

nodige omtrent het voedsel, het schoeisel maar ook bijvoorbeeld over zegelwas en het aanschaffen van inkt, papier en perkament. Ver hoefde de rentmeester voor het perkament niet te gaan, want hij kon in Venlo terecht bij het “perkemyntmekers huys”.¹⁷

De hof was met leien gedekt en het opgaande muurwerk bestond uit mergel en baksteen. Het gebouw was onderkelderd. Diverse posten vinden we terug onder de uitgaven. Zo lezen we bij een post uit 1404 dat Herman Weggen, de metselaar de ramen “vten dij vinsteren in muerde ind dat oic van der koke undervinge”.¹⁸ Ook waren er soms timmerlieden aan het werk, zoals blijkt in 1411:

“Item ii tymmerluden tot Venle gegeven die den kelre onder der boetelrijen ende onder den aenrichte gemaickt hebben ende de kelre onder mijns lieve heren kemer ondervangen hebben ende vort de vensteren in den sael vermaketden ende sperren in den sael alle vernegelt hebben ende i nuwe kupe in den put gemaickt hebben ...”.¹⁹

Een andere post in de rekening van 1407-1408 vraagt even onze aandacht. “Des vridages na Sunt Hubrechtz dach” brachten twee knechten het harnas van de hertog naar Venlo. Hierbij kan men zich afvragen of de hertog op toernooi zou gaan of dat het naar de Venlose harnasmaker voor onderhoud moest.²⁰ In 1441/1442 werden twee wagens “heuwes” [=hooi] verkocht, omdat “die muysen dat verderfflichen gemaict hadden”.²¹ Herstel was ook nodig aan des heren “heymlicheit” oftewel de wc en het uit stro bestaande dakdeel van een schuur werd onder handen genomen.²² In het boekjaar 1458/59 waren er 7000 leien nodig voor “mijns heren sadel ende staet kamer”. Hiervoor moesten twee rijnsse guldens worden betaald.²³ Terwijl in 1516 de schuur opgeknapt moest worden en voorzien werd van nieuwe leien.²⁴ Het voert echter te ver al deze bouwkundige aanpassingen te behandelen. Wat het meest opvalt is, dat het dak een bron van ellende moet zijn geweest, want in bijna elke rekening staat hierover wel een post.

Kasteel

Op de vraag of de hertogenhof een stadskasteel was, moeten we het antwoord zoeken bij de resultaten van het archeologisch onderzoek. De funderingen van het opgegraven gebouw hadden niet die spectaculaire omvang van de kastelen uit de 14e eeuw. Bovendien was de verdedigbaarheid van de hof, omgeven door een stadswal, slechts van indirect belang. De wallen waren tijdens de Bourgondische aanvallen in 1511 ernstig beschadigd, maar of dat toen ook met de hertogenhof gebeurd is weten we niet. De ligging van de



Venlo, volgens Matbias Merian de Oudere. GA Venlo, Verzameling kaarten en prenten, inv.nr. 493.

hof binnen de vesting, maar met een behoorlijke afstand van de stadswal, vormde een extra beveiliging. Vlakbij de hof stroomde een beek, zodat de bewoners verzekerd waren van voldoende water.

De functie

Regelmatig ziet men in de stadsrekeningen posten, waaruit blijkt dat naast schenkingen aan proviand ook bedden naar de hertogenhof gebracht werden, wanneer de hertogen tijdelijk in Venlo verbleven. De functie van de hertogenhof bestond niet alleen hieruit, dat de hertog een onderkomen had, maar de hof was tevens een bestuurscentrum binnen het hertogdom. Het was een plaats van komen en gaan van diverse lieden, die in dienst van de hertog diens belangen behartigden. Zo moest de rentmeester in 1410 twee timmerlieden laten komen voor het maken van twee spaenbedden op “des heren kameren” en twee andere op de zolder boven de “boetelrijen”, een in de “penterijen” en een in de kamer aan de “porten”.²⁵ Het was een heel werk, want de timmerlieden waren er beiden twee en halve dag mee bezig en verdienden 20 groiten per dag. Dat de hof niet was ingericht voor grote aantallen bezoekers is duidelijk, maar toen de

landsheer, hertog Adolf, in 1465 te Venlo werd ingehuldigd als hertog, waren er ruim 200 personen aanwezig, die allen door de stad werden vrijgehouden.²⁶ Op 24 januari 1465 kreeg de stad haar privilegiën door hertog Adolf bevestigd, hetgeen daarna uitbundig werd gevierd.²⁷

Karel van Egmond, de zoon van hertog Adolf van Gelre, raakte in 1487 in de slag bij Béthune in gevangenschap. In deze slag werd de troepenmacht van Maximiliaan van Oostenrijk door de Fransen verslagen. In het leger van Maximiliaan bevond zich Karel van Egmond. De Franse koning was alleen genegen Karel tegen betaling van een losgeld van 200.000 gulden vrij te laten. Na lang onderhandelen wist graaf Vincent van Meurs namens de Geldersen de losprijs te verlagen tot 80.000 gulden. In 1491 was meer dan de helft van het losgeld door de Gelderse bevolking opgebracht. De graaf van Meurs stelde daarop de koning voor, om de rest van het bedrag later te betalen. De Franse koning ging hiermee accoord, evenals met het voorstel, om Bernard van Meurs, de kleinzoon van de graaf van Meurs, te ruilen tegen Karel. Begin maart 1492 vond de uitwisseling plaats. Karel keerde na circa negentien jaar afwezigheid eindelijk op Gelderse bodem terug. In hetzelfde jaar werd hij als hertog van Gelder ingehuldigd. Venlo schonk aan haar nieuwe landsheer “eyn doeszijn sylveren schaelen” die verguld waren.²⁸ De geschenken prijken nadien in de hertogenhof.

Het hele Venlose stadsbestuur ging naar de kerk en daar namen zij “in den komp” (= de schepenkist, waarin het archief opgeborgen was) de bestaande stadsprivilegies door. Om deze rechten veilig te stellen, wilden zij weten wat er precies in stond, want het was in de middeleeuwen gebruikelijk, dat na de huldiging van de nieuwe landsheer, de steden hun stadsprivilegies bevestigd kregen. Karel van Egmond, hertog van Gelre deed dit op 12 mei 1492.²⁹

Van Hertogenhof tot Prinsenhof

Tussen 1518 en 1546 moet de hertogenhof in verval geraakt zijn, want in de eerste rekening van rentmeester Thomas Maeszoen van Breyel staat, dat het geheel vervallen is. Het onderhoud van het opgaande muurwerk, vensters en deuren en niet te vergeten de daken, was toen evenals nu een flinke aanslag op een niet al te gevulde beurs.

Het landbestuur was ná 1543 gevestigd te Brussel. Uit de rekeningen over de Spaanse periode blijkt herhaaldelijk, dat zowel de hof als het huis geheel vervallen zijn en men er geen profijt van heeft.³⁰ Na het uitvoe-

rige verslag van Van Dieve vermeldt Thomas Maeszoen van Breyel in zijn rekening over het boekjaar 1550-1551, dat het goed zou zijn, wanneer het huis zou worden verhuurd onder bepaalde voorwaarden.³¹ Dit duurde evenwel tot 1554. Een deel van het huis werd voor een bedrag van zes pond verhuurd aan de weduwe van Thijs Hagens.³² Ondanks de desolate toestand werd een ander deel in 1555 verhuurd aan Dirick Koutten, koster van Venlo, voor een jaarlijkse som van dertien pond voor de duur van twaalf jaren.³³ Deze situatie heeft tot 1565 geduurd en nadat het Hof goedkeuring gaf, kon de rentmeester in dat jaar het zelf huren. Thomas Maeszoen kreeg het gedaan dat er voor ruim 25 ponden, met oude materialen wel te verstaan, een en ander mocht worden gerestaureerd. Hij schreef in de kantlijn een kort verslag “alsoe dair een gat int dack van den sael ende een eijndt muers van de singelmuer ewech is” Om meerdere schade te voorkomen liet hij dit repareren.³⁴ De huurprijs ging in 1574 omlaag en vanwege zijn functie mocht hij het huren voor acht pond. Aloff van Bellyckhaven verkocht in 1611 900 “holteren leijen” die boven de keuken lagen en 30 pond lood, gebruikt aan goten.³⁵ Een jaar later werd door de leidekker 500 rode en 125 groenen leien verwerkt op het dak van het huis. De leien moesten vastgenageld worden met lei-stop-laten spanagels en tyngelspijkers voor de dakbeschieting.³⁶ De situatie veranderde in 1613, doordat Aarts-hertog Albert en Aartshertogin Isabella toestemming verleenden om op een deel van het terrein van de hof door de Minderbroeders recollecten oftewel de Franciscanen een klooster te laten bouwen.³⁷ De rentmeester vertelt in 1617, dat het “Rentambt” vanwege deze situatie geen gebruik meer van de hof heeft gemaakt en zodoende ook geen huursom meer zal betalen.³⁸ Het boekjaar 1625-1626 laat zien, dat de hof, toen bestaande uit huis, schuur en de neerhof met de garden in gebruik was van Vincentio Tondi, doch in de kantlijn staat dat deze overleden is.³⁹ Na 1626, maar vóór 1636 betrok de toenmalige Commandeur van de stad, Nicolaas van Brederode, de oude hertogenhof.⁴⁰ In 1665 woedde er in Roermond een grote stadsbrand, waardoor vele gebouwen in de as werden gelegd. De brand verwoestte het Prinsenhof aldaar en de stadhouder van het Overkwartier moest uitwijken naar een ander onderkomen. Kort nadien nam hij zijn intrek in de hertogenhof te Venlo. Het gebouwencomplex werd in 1666 grondig aangepast naar de wensen van de prinselijke bewoner.⁴¹ Doordat de stadhouders van het Overkwartier prinsen van geboorte waren, veranderde de naam van hertogenhof naar Prinsenhof. De stadsrekening van het boekjaar 1666 geeft uitvoerige posten van aanpassingen en reparaties aan de hof te zien. De stad nam om politieke redenen een deel van het onderhoud van de hertogen-

hof op zich. Voor Venlo was slechts een zaak belangrijk en wel, dat de stadhouder langdurig in de stad zou blijven, waardoor meer aanzien zou krijgen. In de stadsrekening van 1667 staat het volgende vermeld: “Item is in desen jaere verscheijdenen reparatie van aldtwerck ende nieuwbouw aent hoff gedaen, daer sijne Exelentie den heere stadhouder deser provincie Prince van Ijsenghien logeert ende van wegen t’quartier ofte het landt volgens gemaekden recessie moet ende sunst van s’landts wegen behoort. Vergoedt ende door den landtrentmeester betaelt te werden bedragende in desen voors. jaere volgens particuliere reijckeninge, daervan aen den Staet overgegeven” en de som bedroeg ruim 2800 gulden.⁴²

Ook na 1666 vinden we steeds vaker in de stadsrekeningen de betalingen voor het onderhoud aan de Prinsenhof terug. Toch betaalde de stad niet alles, want in het archief van de Staten van het Overkwartier vinden we een bundel kwitanties wegens reparaties aan de Prinsenhof terug, lopend over de jaren 1666 tot en met 1671. In een van de laatste kwitanties worden werkzaamheden van Bernardt Bux vermeld. Hij had in 1671 een groot aantal glasramen vernieuwd, o.a. in de “thorre kamer”.⁴³ Na het vertrek van de Stadhouder van het Overkwartier, die terugkeerde naar Roermond, kreeg de Prinsenhof te Venlo een andere bestemming. Zo werd het huis in 1698 verhuurd voor 100 pattacons als logement aan de Gouverneur van de stad, met de bepaling, dat het washuis gelegen aan de zijde van de wal zou worden afgebroken. De daarbij gelegen brug “naer den walle” zou niet worden gerepareerd. Het onderhoud bleef op dezelfde wijze gebeuren, zoals ten tijde van Zijne Excellentie de Prins d’Isengien, stadhouder van het Overkwartier.⁴⁴ De latere verbouwingen op het terrein en de nieuwe bestemmingen van de Prinsenhof schetst H. Uyttenbroek in zijn bijdragen tot de geschiedenis van Venlo.

Gebruikte afkortingen:

GA	=	Gemeente archief
RAL	=	Rijksarchief in Limburg
RAG	=	Rijksarchief in Gelderland
PSHAL	=	Publications de la société historique et archéologique dans le Limbourg.

Noten

- ¹ J. Verzijl, De vrijborg te Venlo in: *Bijdragen en Mededelingen Gelre*, 44 (1941), 145-149.
- ² J.J.S. baron Sloet en J.S. van Veen, *Register op de leenaktenboeken van het vorstendom Gelre en Graaschap Zutphen* Deel Overkwartier, Arnhem (1904), 38.
- ³ H. Uyttenbroeck, *Bijdragen tot de geschiedenis van Venlo. De Vestingwerken* Band II, Venlo (1909), 22.
- ⁴ GA-Venlo, Archief RK-Armbestuur, inv.nr. 8 (1368 maart 5).
- ⁵ A.H. Martens van Sevenhoven, Het hertogelijke hof te Venlo in 1550 in: *Limburgs Jaarboek*, Sittard (1916), 184-187. RAG, 0012, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Arnhem, inv.nr. 9.
- ⁶ J. Schotten, Venlo. Laat-Middeleeuws stadskasteel in: H. Stoepker, (red), *Archeologische kroniek van Limburg over 1991 in: PSHAL* 128 (1992), 306-310; J. Schotten, Het hof van de graven en hertogen van Gelre te Venlo in: *Tussen Rome en Gelre. Een archeologische verkenning van Middeleeuws Venlo en Blerick*, Venlo (1995), 38-46.
- ⁷ Afgedrukt bij K.J.Th. Janssen de Limpens in: *Venlo 625 jaar Stad 1343-1968* (Venlo) 1968.
- ⁸ GA-Venlo, Oud archief Venlo, inv.nr. 963 e.v.
- ⁹ RAG, 0241, Hertogelijk archief, Varia, doos III, 7 (1397 december 29).
- ¹⁰ Idem, Varia, doos III, 7 (1406 juli 12).
- ¹¹ RAG, Hertogelijk archief, Rekeningen Overkwartier vóór 1473, inv.nr. 1534-1538 over de boekjaren 1404-1411.
- ¹² Idem, inv.nr. 1536 folio 3 verso (1407/08), Opboren an tolle.
- ¹³ RAG, Hertogelijk archief Rekeningen Overkwartier vóór 1473, inv.nr. 1537 folio 15 (1409/10).
- ¹⁴ Idem, inv.nr. 1538 folio 12 verso (1410 maart 8).
- ¹⁵ Idem, inv.nr. 1572 folio 3 (1463/64).
- ¹⁶ RAG, Hertogelijk archief Rekeningen Overkwartier na 1473 inv.nr. 1715 en 1716. Nadere bijzonderheden over Andries van Vissenich genaamd Bell, ambtman van Kriekenbeek die vóór 1501 trouwde met Adriana van Broekhuizen, Vrouwe van half Geysteren treffen we aan bij: M. Flokstra, Geysteren in de middeleeuwen in: *Castellogica, Verkenningen en mededelingen van de Nederlandse Kasteelstichting*, Doorn, Band II, 30.
- ¹⁷ GA-Venlo, Archief St.Martinuskerk, charter nr. 13 (1455 mei 25).
- ¹⁸ RAG, Hertogelijk archief Rekeningen Overkwartier vóór 1473, inv.nr. 1534 folio 16 verso (1404/05).
- ¹⁹ Idem, inv.nr. 1537 folio 18 (1409/10).
- ²⁰ Idem, inv.nr. 1536 folio 8 verso (1407/08).
- ²¹ Idem, inv.nr. 1546 folio 4-6 verso (1441/42).
- ²² Idem, inv.nr. 1546 folio 6-6 verso (1441/42).
- ²³ Idem, inv.nr. 1563 folio 5 (1458/59) (1458/59).
- ²⁴ RAG, Hertogelijk archief, Rekeningen Overkwartier na 1473, inv.nr. 1722 folio 3 verso (1516).
- ²⁵ Idem, Rekeningen Overkwartier vóór 1473, inv.nr. 1537 folio 15 verso (1409/10).
- ²⁶ GA-Venlo, Stadsrekeningen, inv.nr. 91 folio 11 (1465 januari 21).
- ²⁷ Idem, inv.nr. 11 folio 13. Oud archief Venlo, inv.nr. 61 (1465 januari 24).
- ²⁸ Idem, inv.nr. 120 1e stuk folio 23; 2e stuk folio 6 (1492).
- ²⁹ GA-Venlo, Oud archief inv.nr. 78 (1492 mei 12).
- ³⁰ RAG, 0012, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Arnhem, inv.nr. 3548 folio XII verso (1548/49).
- ³¹ Idem, inv.nr. 3550 folio XIII (1550/51).
- ³² Idem, inv.nr. 3553 folio XII (1553/54).
- ³³ Idem, inv.nr. 3562 folio VII (1560/61).
- ³⁴ Idem, inv.nr. 3568 folio XXI (1565/66).
- ³⁵ RAL, 01.002, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Roermond, inv.nr. 545 folio LXVIII verso (1611-1612).
- ³⁶ Idem, inv.nr. 545 folio LXV-LXV verso (1611-1612).
- ³⁷ GA-Venlo, Oud archief Venlo, inv.nr. 1736 (1613 aug. 24). P. fr. Damatius van Heel O.F.M. te Rotterdam, Bijdragen tot de geschiedenis van het klooster der Franciscanen te Venlo in: *De Maasgouw* (1900), 22-24.
- ³⁸ RAL, 01.002, Archief van de Gelderse Rekenkamer te Roermond, inv.nr. 547 folio XIII-XIII verso (1616-1617).
- ³⁹ Idem, inv.nr. 555 folio XVIII (1627-1628).
- ⁴⁰ Idem, inv.nr. 556 folio XI-XI verso (1636-1637).
- ⁴¹ GA-Venlo, Archief stadsrekeningen, inv.nr. 637 folio 72-73 verso (1666).
- ⁴² Idem, inv.nr. 639 folio 25v-26 (1667).
- ⁴³ RAL, Archief van de Staten van het Overkwartier, inv.nr. 855 (1666-1671).
- ⁴⁴ GA-Venlo, Oud archief Venlo, inv.nr. 2621 (1698 juni 2).

Verdere literatuur:

- 1 F. Hermans, *De Stadswording van Venlo*. Een schets van facetten en ontwikkelingen tot circa 1400, Nijmegen (1985), 47-48. Doktoraalskriptie Middeleeuwse Geschiedenis.
- 2 S. Frankewitz, Das Amt Krickenbeck und die Stadt Venlo im späten Mittelalter in: *Venlo's Mozaik*, Maastricht (1990), 52-54. Eveneens verschenen in: *Heimatbuch des Kreis Viersen*, Viersen (1994), 49-51. Eveneens behandeld hij een aantal posten van de rentmeester Arnt van Lomme.